

PAPER DETAILS

TITLE: Begavî'nin Meâlimü't-Tenzîl Isimli Tefsirinde Rivâyet Kullanımı (Secde Sûresi Örneği)

AUTHORS: Musa Erkaya, Mustafa Beyaz

PAGES: 33-49

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3783689>

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 29/1 (Haziran / June 2024), 33-49

Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzîl İsimli Tefsirinde Rivâyet Kullanımı (Secde Sûresi Örneği)¹
The Use of Narration in Baghawi Commentary Titled Maâlim at-Tanzîl (Example of Surah al-Sajdah)

Musa ERKAYA

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Associate Professor, Selcuk University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Konya/Türkiye
musa.erkaya@selcuk.edu.tr orcid.org/0000-0002-3961-2659

Mustafa BEYAZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Graduate Student, Selcuk University Social Sciences Institute, Department of Basic Islamic Sciences, Hadith Science Branch, Konya / Türkiye
mustafabeyaz1453@gmail.com orcid.org/0000-0001-6667-2262

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 9 Mart/March 2024 Kabul Tarihi / Date Accepted: 25 Haziran/June 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran/June 2024 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Atıf / Cite as

Erkaya, Musa – Beyaz, Mustafa. "Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzîl İsimli Tefsirinde Rivâyet Kullanımı (Secde Sûresi Örneği)". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/1 (Haziran 2024), 33-49.

DOI: <https://doi.org/10.58568/firatilahiyat.1450008>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Musa Erkaya – Mustafa Beyaz).

Yayıncı / Published by

Firat Üniversitesi/ Firat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

¹ Bu makale, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak devam eden "Beğavî'nin Meâlimü't-tenzîl İsimli Tefsirindeki Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi (Lokmân, Secde ve Ahzâb Sûreleri)" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. This article was produced from the master's thesis titled "The Extraction and Evaluation of Hadiths in the Commentary of al-Baghawi Titled Maalim at-Tanzil (Surah of Luqman, al-Sajdah and al-Ahzab)", which is affiliated with the Institute of Social Sciences of Selcuk University.

The Use of Narration in Baghawi Commentary Titled Maâlim at-Tanzîl (Example of Surah al-Sajdah)

Abstract: Sunnah, one of the two basic sources of the Islamic religion, has come up to the present day through transmission. The Prophet, the first interpreter of the Quran, explained the obscurities in the verses, the reason for their revelation and their context. Because, in addition to his duty to convey, he also has a duty to inform. For this reason, the Sunnah is considered a basic source, just like the Qur'an. The Qur'an was revealed fourteen centuries ago, gradually over twenty-three years. It came to life with the life of the Prophet. After his passing into the afterlife, Muslims began to strive to understand the Qur'an and Sunnah correctly and to make them dominate their lives. For this reason, they made great scientific journeys and produced various works. At the beginning of these works are commentaries. Commentaries that the Qur'an's verses are explained with traditions, the words of his companions and the followers are called narration tafsir. Maâlim at-tanzîl is an important commentary written by Baghawi (d. 516/1122) using this method. Baghawi, who lived during the founding and rise of the Great Seljuks, was born in 433/1041 in Bagshur or Bag, a small town between Marwaruz and Herat cities in the Khorasan region. In reference to this place, he was called Baghawi. He died in Marwaruz in 516/1122. He received a very good education and produced works in the sciences of tafsir, hadith, fiqh and recitation. The author has read many hadith books, especially the works known as al-Kutub al-Sittah in the Islamic world, from more than eighty teachers. He narrated the Bukhari's al-Jâmi al-Sahîh from Abu Omar Abdulwahid al-Melihi (d. 463/1071), Abu Dawud's Sunan from Abu Tahir Omar b. Abdelaziz al-Fashani (d. 463/1071), Malik b. Anas's Muwatta' from Abu'l-Hasan Muhammed b. Muhammed ibn Saïd al-Shrazi (d. ?). So much so that it was seen that an important part of the attributed narrations he narrated in his work called Sharhu's-sunna, as well as Maâlim at-tanzil, were the narrations he heard from the mentioned teachers. Baghawi's knowledge of isnad is also at a high level and he knows very well the tradition's that he narrated and the situations of the narrators in these narrations. In addition to criticizing the hadiths he narrated, he also evaluated their authenticity and showed that he was an authority on this subject. Maâlim at-tanzil is Baghawi's most well-known work. In the mentioned book, he explains the verses with marfu, mavkuf and maktu hadiths, as well as words conveyed from later scholars. Due to his predominant position as a hadith scholar, he criticized the weak and fabricated narrations in the previous commentaries. Before interpreting the verses, he stated surah's name, the number of verses, whether it was Meccan or Medinan, and the event about which it was revealed. He first evaluated the verses from a linguistic perspective, then explained them with Quran verses and traditions, and benefited from the opinions of the companions and followers. In addition, he explained the types of recitation in detail, mentioned the antithetical recitations, and analyzed the grammar and syntax. During the interpretation of the verses, the author's authority in the field of hadith is clearly seen. Although he also included Israeli news in his work, he sometimes criticized them and rejected some of them. In this article is aimed that is to determine Baghawi's method that he used narration in the interpretation of Surah Sajdah and the authenticity of traditions. In this context, first Baghawi's life and commentary are introduced. Later, the 16 narrations that the author conveyed while interpreting the surah were analyzed and their authenticity evaluated. The narrations were first researched in the author's hadith works Sharhu's-Sunnah and Masabihu's-Sunnah, and subsequently in other reliable hadith books. Based on the opinions of critics and scholars, the authenticity values of the narrations have been revealed. According to our findings, 12 of the 16 narrations were narrated with isnad and 4 without isnad. He included 4 of the narrations in his Sharhu's-Sunnah and 8 of them in his Masabihu's-Sunnah. The remaining 4 narrations are not included in either of his works. The number of narrations included in both works is 8. The distribution of the narrations in terms of the main hadith sources they are included in is as follows: 15 out of 16 traditions are in al-Kutub al-Tis'a. Of the mentioned narrations, 5 are by Bukhari, 7 by Muslim, 4 by Abu Dawud, 6 by Tirmidhi, 2 by Nasai, 2 by Ibn Majah, 1 by Darimi, and 1 by Malik b. Anas, 10 by Ahmad b. Hanbal reported it in his works. In terms of the end of the isnad, 1 is *kudsi* and 15 is *marfu'*. In terms of authenticity, out of 16 narrations, 10 are *sahih*, 3 of which are *muttefakun aleyh*, 2 are *hasan* and 4 are *weak*.

Keywords: Hadith, Takhrij, Baghawi, Maâlim at-tanzil, Surah al-Sajdah

Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzil İsimli Tefsirinde Rivâyet Kullanımı (Secde Sûresi Örneği)

Öz: İslâm dininin iki temel kaynağından biri olan sünnet, nakil yolu ile günümüze kadar ulaşmıştır. Kur'ân'ın ilk müfessiri olan Allah Rasûlü, ayetlerdeki kapalılıkları, nüzul sebebini ve bağlamını açıklamıştır. Zira onun tebliğ görevinin yanında, tebyîn görevi de bulunmaktadır. İşte bu sebeple sünnet de tıpkı Kur'ân gibi temel kaynak sayılmıştır. Kur'ân on dört asır önce tecdîcî olarak yirmi üç yılda nâzil olmuş, Hz. Peygamber'in yaşantısı ile hayata geçmiştir. O'nun ahirete irtihali ile birlikte ise Müslümanlar Kur'ân ve sünneti doğru anlayıp hayatlarına hâkim kılma çabası içerisine girmişlerdir. Bunun için büyük rihleler yapıp çeşitli eserler meydana getirmişlerdir. Bu eserlerin başında da tefsirler gelmektedir. Kur'ân ayetlerinin Hz. Peygamber, sahabe ve tâbiûn sözleriyle açıklandığı tefsirlere rivayet tefsirleri denmektedir. İşte *Meâlimü't-tenzil* de Beğavî (öl. 516/1122) tarafından bu metotla yazılan önemli bir tefsirdir. Büyük Selçukluların kuruluş ve yükseliş döneminde yaşamış olan Beğavî, Horasan bölgesinde Merverrûz ile Herat şehirleri arasındaki küçük bir kasaba olan Bağşur veya Bağ'da 433/1041 yılında doğmuştur. Buraya nisbetle de kendisine Beğavî denilmiştir. O, 516/1122 yılında Merverrûz'da vefat etmiştir. Çok iyi bir eğitim almış ve tefsir, hadis, fıkıh ve kıraat ilimlerinde eser vermiştir. Müellif, sekseni aşkın hocadan İslam âleminde Kütüb-i Sitte olarak tanınan eserler başta olmak üzere birçok hadis kitabını okumuştur. Ebû Ömer Abdülvâhid el-Melîhî'den (öl. 463/1071) Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'ini, Ebû Tâhir Ömer b. Abdilâzîz'den (öl. 463/1071) Ebû Dâvud'un *Sünen*'ini, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Muhammed ibn Saîd eş-Şîrâzî'den (öl. ?) Mâlik b. Enes'in *Muvatta*'ını rivayet etmiştir. Öyle ki *Meâlimü't-tenzil*'in yanısıra *Şerhu's-sünne* adlı eserinde naklettiği isnatlı rivayetlerin önemli bir kısmının adı geçen hocalarından dinlediği rivayetler olduğu görülmektedir. Beğavî'nin isnad bilgisi de üst düzeyde olup, naklettiği hadislerin senetlerini ve bu senetlerde yer alan râvilerin durumlarını çok iyi bilmektedir. O, rivâyet ettiği hadislerin senet tenkidini yapmasının yanı sıra sıhhat değerlendirmesinde bulunmuş ve bu konuda da kendisinin bir otorite olduğunu göstermiştir. *Meâlimü't-tenzil*, Beğavî'nin en tanınmış eseridir. Sözü edilen kitapta âyetleri merfu, mevkuf, maktu hadisler ile sonraki âlimlerden menkul âsâr ile açıklamaktadır. O'nun hadisçi kimliği ağır bastığından kendinden önceki tefsirlerde yer alan zayıf ve uydurma rivâyetleri tenkit etmiştir. Ayetlerin tefsirinden önce sûre adını, âyet sayısını, Mekke mi? Medine mi? olduğunu ve hangi olay hakkında nazil olduğunu belirtmiştir. Âyetleri önce dilsel açıdan değerlendirmiş, sonra diğer âyet ve hadislerle açıklamış, sahâbe ve tabiûn görüşlerinden istifade etmiştir. Ayrıca geniş bir şekilde kıraat vecihlerini izah etmiş, şâz kıraatleri zikretmiş, sarf ve nahiv tahlilleri yapmıştır. Âyetlerin tefsiri esnasında müellifin hadis alanındaki otoritesi açıkça görülmektedir. Eserde İsrâîlî haberlere de yer vermekle birlikte, zaman zaman bunları tenkit süzgecinden geçirerek bazılarını reddetmiştir. Makalede Secde Sûresinin tefsirinde müellifin rivayet kullanım yöntemi ve bu rivayetlerin sıhhat değerinin tespiti amaçlanmıştır. Bu bağlamda ilk önce Beğavî'nin hayatı ve tefsiri tanıtılmıştır. Daha sonra ise müellifin sûrenin tefsirini yaparken naklettiği 16 rivâyetin tahrîç ve sıhhat değerlendirmesi yapılmıştır. Rivâyetler başta müellifin hadis eserleri *Şerhu's-sünne* ile *Mesâbîhu's-sünne*'de akabinde ise diğer muteber hadis kitaplarında araştırılmıştır. Münekkîd muhaddis ve muhakkiklerin kanaatlerinden yola çıkarak rivâyetlerin sıhhat değerleri ortaya konmuştur. Tespitlerimize göre 16 rivâyetin 12'si isnatlı, 4'ü ise isnatsız olarak nakledilmiştir. Rivâyetlerin 4'üne *Şerhu's-sünne*'sinde 8'ine ise *Mesâbîhu's-sünne*'sinde yer vermiştir. Geri kalan 4 rivâyet ise her iki eserinde de yer almamaktadır. Her iki eserinde birden yer alan rivâyetlerin sayısı ise 8'dir. Rivâyetlerin, içerisinde yer aldığı temel hadis kaynakları bakımından dağılımı ise şöyledir. 16 rivâyetten 15'i *Kütüb-i Tis'a*'da bulunmaktadır. Mezkûr rivayetlerden 5'ini Buhârî, 7'sini Müslim, 4'ünü Ebû Dâvud, 6'sını Tirmizî, 2'sini Nesâî, 2'sini İbn Mâce, 1'ini Dârimî, 1'ini Mâlik b. Enes, 10'unu ise Ahmed b. Hanbel eserlerinde tahrîc etmişlerdir. Senedinin müntehâsı bakımından 1'i *kudsî*, 15'i ise *merfû*'dur. Sıhhat bakımından ise, 16 rivâyetin 3'ü *müttefekun aleyh* olmak üzere 10'u *sahîh*, 2'si *hasen*, 4'ü ise *zayıf*tır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Tahrîç, Beğavî, Meâlimü't-tenzil, Secde Sûresi

Giriş

İslâm, inananlar için bir nimettir. Allah Rasûlünün (s.a.s.) örnekliği de onlar için bir dayanak ve ölçüdür. Kur'ân-ı Kerîm toplanıp mushaf haline getirildiğinde, Müslümanlar artık Hz. Peygamber'in olmadığı bir hayatla karşı karşıya kalmışlardı. Kitâb-ı mübîn'i anlamanın yolu da öncelikle sünneti öğrenmekten geçiyordu. Şüphesiz sünnet, Kur'ân'ın hem açıklaması hem de hayata tatbikidir. Zira o, kapalı olan ifadeleri açıklığa kavuşturur, umûmî ifadeleri özele indirger ve mutlak olanlara sınırlar koyar. Allah Rasûlünün doğru anlaşılmasında ise sahâbe, tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn'in rolü yadsınamaz bir gerçektir. İşte bu şekilde oluşan sened zinciri ve sonraki nesillerde bulunan ravilerin oluşturduğu isnad zinciriyle Allah kelamı Kur'ân'ın ilk müfessiri Hz. Peygamber'in sözleri bütün coğrafyalara yayılmıştır. Müfessir, muhaddis ve fakihler İslâm'ın doğru anlaşılması noktasında birçok eser telif etmişlerdir. Özellikle ilk dönem müfessirler, sûrelerin tefsirini yaparken rivâyetlere sıkça müracaat etmişler böylece de rivayet tefsiri diye isimlendirilen bir tefsir türü ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Beğavî de (öl. 516/1122), *Meâlimü't-tenzil* isimli eserini bu metod üzere telif etmiştir. Eserinde başta Hz. Peygamber'in sözleri olmak üzere sahâbe ve tâbiîn sözlerinden de faydalanmış olup gerektiğinde bir ayetin açıklaması için birden fazla rivâyet kullanmıştır. Onun hem müfessir hem de muhaddis oluşu eserini ilim dünyasında daha muteber bir konuma getirmiştir.

Bu çalışmada Beğavî'nin hayatı ve eserlerine kısaca değindikten sonra ilk olarak Secde Sûresinin muhtevâsı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ise naklettiği rivâyetler ele alınmıştır. Beğavî'nin, tefsirinde naklettiği hadislerin ekseriyetini *Şerhu's-sünne*'si ile Mesâbih'inde görmek mümkündür. Bu sebeple rivâyetler ele alınırken öncelikle *Şerhu's-sünne* ve *Mesâbihü's-sünne* isimli eserlerde, sonrasında ise *Kütüb-i Tis'a* ve kabul görmüş diğer hadis kitaplarında araştırılarak tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Kaynağı tespit edilemeyen rivâyetler *mevzûât* türü eserlere müracaat edilerek tetkik edilmiş ve ulaşılan sonuç kayda geçirilmiştir. Çalışmanın nihayetinde ise Beğavî'nin tefsirinde zikrettiği rivâyetleri naklederken takip ettiği usûl, rivayetlerin hadis tekniği bakımından değeri, içinde yer aldıkları kaynaklar ve senedinin müntehası bakımından durumları sayısal değerlerle de desteklenerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Beğavî'nin Hayatı

Kaynaklarda el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed şeklinde zikredilen Beğavî'nin künyesi Ebû Muhammed'dir. Beğavî Horasan bölgesinde Merverrûz ile Herat arasındaki küçük bir kasaba olan Bağşûr'da dünyaya gelmiştir.² Kaynakların bazısına göre babası kürkçülükle işgal ettiği için ona İbnü'l-Ferrâ (kürkçünün oğlu) da denilmiştir.³

Beğavî, ilmî seviyedeki üstün salâhiyetleri sebebiyle *muhyissünne*,⁴ *rüknüddîn*⁵ ve *zahîruddîn*⁶ gibi lakaplarla nitelendirilmiştir. O, *Şerhu's-sünne*'sini teliften sonra gördüğü rüyadan dolayı *muhyissünne* lakabı ile daha çok öne çıkmaya başlamıştır.⁷

Horasan bölgesinde yaşayan Beğavî, o bölgedeki dinî ve ilmî yapılardan faydalanmıştır. Zira Beğavî'nin yaşadığı dönem, Türklerin kurduğu Büyük Selçuklu Devleti'nin neşvü nema bulduğu ve

² Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimâşkî Zehebî, *Tezkirâtü'l-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419), 4/1258.

³ Zehebî, *Tezkirâtü'l-huffâz*, 4/1258.

⁴ Zehebî, *Tezkirâtü'l-huffâz*, 4/1258; Ebû Nasr Tâciüddîn Abdulvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'îyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhî ve Abdulfettah Muhammed el-Hulv (Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, 1413), 7/75.

⁵ Zehebî, *Tezkirâtü'l-huffâz*, 4/1258.

⁶ Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâi'z-zamân*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut: Dâru Sader, 1317), 2/136.

⁷ Ebû'l-Hasen Nürüddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtih Şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1422), 1/21.

Anadolu'nun Türkler tarafından vatan edildiği, kütüphanelerin kurulduğu ve medreselerin inşâ edildiği bir dönemdir.⁸

Kaynaklarımızda Beğavî'nin çocukluğu, ilk tahsili ve gençliği hakkında yeterince bilgi mevcut değildir. Tahsilini önce dünyaya gözlerini açtığı Bağşûr dinilen kasabada daha sonra ise ikinci vatan edindiği Merverrûz'da yaptığı tahmin edilmektedir.⁹ Beğavî'nin, itikatta selef ekolünü takip ettiği görülmektedir.¹⁰ Zira konuyla ilgili olarak seleften nakiller yapmaktadır. Ayrıca amelde de Şâfiî mezhebini takip etmektedir. Bu durumu eserlerinde görmek mümkündür.¹¹ H. 516 yılında Merverrûz'da vefat eden Beğavî, Merverrûz yakınlarındaki Tâlekân'da (Tâlkân) hocası olan Kâdi el-Huseyn'in (öl. 462/1070) kabrinin yanına defnedilmiştir.¹²

2. Beğavî'nin Eserleri

Beğavî'nin farklı ilim dallarına dair birçok eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden bazıları şöyledir:

1. Meâlimü't-tenzîl.
2. Mesâbihu's-sünne.
3. Şerhu's-sünne.
4. el-Cem' beyne's-Sahîhayn.
5. Şerhu Câmi'i't-Tirmizî.
6. Tehzîbu'l-ahkâm.
7. el-Envâr fî şemâilî'n-nebiyyi'l-muhtâr.
8. Fedâilü's-sahâbe.
9. Fetâvâ-i Beğavî.
11. el-Erbeûn.
12. Mu'cemu'ş-şuyûh.
13. el-Kifâye fî'l-furû'.
14. el-Kifâye fî'l-kırâe¹³

2.1. Meâlimü't-tenzîl'in Tanıtımı

Meâlimü't-tenzîl, Beğavî'nin en meşhur telifidir. O mezkûr eserinde âyetleri, merfu, mevkuf ve maktu hadisler ve daha sonraki bilginlerin görüşleriyle izah etmektedir. Hadisçi kimliğiyle daha önce kaleme alınan tefsirlerdeki zayıf ve uydurma rivâyetleri de eleştirmektedir. Âbid ve takva sahibi bir kimse olan Beğavî'nin tefsirde hocası Hüseyin el-Merverrûzî'dir (öl. 462/1069?). Beğavî *Meâlimü't-tenzîl*'in mukaddimesinde el-Merverrûzî'den hicri 464 yılında *Tefsîrû'l-Kelbî* isimli eseri¹⁴ okuduğunu kaydetmektedir.¹⁵ Beğavî'nin tefsiri incelendiği zaman hadis ilmine olan vukûfiyeti açıkça kendini göstermektedir. Müellif, tefsirini yazma sebebini şöyle açıklamıştır: “Yakın arkadaşlarımdan bir grup ilim tahsil etmek için bana gelerek vahyin işaret ettiği manalar ve âyetlerin tefsiri ile ilgili bir kitap yazmamı istediler. Ben de Allah'ın fazlını ve kolay kılmasını dileyerek ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) vasiyetine uyarak onların isteklerine cevap verdim. Çünkü Rasûlullah (s.a.s.) Ebû Saîd el-Hudrî'nin (r.a) rivâyet ettiğine göre şöyle buyurmaktadır: “Yeryüzünün başka bölgelerinden insanlar size gelir ve dini anlayıp öğrenmek isterler. Böyle kimseler size geldiklerinde onlarla ilgilenip kendilerine güzel davranın”. İlmi derlemek

⁸ Ali Eroğlu, “*Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*” (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987), 21-28.

⁹ Eroğlu, “*Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*”, 21-28.

¹⁰ Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*, 1/12.

¹¹ Beğavî Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Şerhu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnâvut - Muhammed Zühreyyr eş-Sâviş (Beyrut, Dimeşk: Mektebü'l-islâmî, 1403), 1/300, 2/225.

¹² Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, 4/1258.

¹³ Eroğlu, “*Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*”, 57-70.

¹⁴ Eser Muhammed b. Sâib el-Kelbî'ye (öl. 146/763) aittir.

¹⁵ Beğavî Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. (Riyad: Dâru't-tayyibe li'n-neşr ve't-tevzî', ts.), 1/36.

konusunda selefin yoluna tâbi olarak, bizden sonrakilere ilim bırakmak amacıyla bu kitabı yazdım.¹⁶ *Meâlimü't-tenzîl*, kaleme alındığı asırdan itibaren çok itibar görmüş ve pek çok esere kaynaklık etmiştir. Bunların başında el-Hâzin'e ait (öl. 741/1341) *Lübâbü't-te'vîl* gelmektedir. Beğavî sahâbe ve tâbiinden nakiller yapmış, İsrâiliyattan da kurtulamamıştır. Bunun yanında yanlış bulduklarını tenkit etmiştir. Beğavî, tefsirinde rivâyetleri zikretme nedenini şöyle izah etmektedir: “Âyetlerin tefsiriyle uyumlu olan veya bir hükümle ilgili olan hadisleri zikrettim. Şüphesiz Kitap, sünnetin açıklamasını gerektirir. Dinle ilgili olan işler ve şeriat bu ikisi üzerine kuruludur. Bu hadisler, hadis imamları ve hafızlarının işitilmiş kitaplarındandır. Münker olan ve tefsire uygun olmayan hadisleri kitabıma almadım.”¹⁷ Müellif, *eserinde* açık, net, anlaşılır ve kolay bir üslûp kullanmıştır. O, sûrenin tefsirinden önce o sûrenin adını, âyet sayısını, Mekkî mi? yoksa Medenî mi? olduğunu ve hangi olay hakkında indiğini belirtmiştir.¹⁸

3. Secde Sûresi Hakkında Kısa Bilgi

Secde Sûresi, Mü'minûn Sûresinin akabinde, Tûr Sûresinin öncesinde Mekke'de nâzil olmuştur. İniş sırasına göre yetmiş beşinci, mushaftaki sıralamada ise otuz ikinci sûre olup 30 âyettir. Bazı rivâyetlere göre 16-20 veya 18-20. âyetleri Medine'de indirilmiştir. Sûre, adını mü'minlerin Allah'a secde etmelerinden bahseden 15. âyetten almıştır. Allah'ın kudreti, ahiret günü, Allah'ın indirdiği kitaplar, gönderdiği peygamberler ve insanın yaratılışı gibi konular mevzu bahis edilmektedir.¹⁹

Bu sûrede de diğer Mekkî sûrelerde olduğu gibi İslâm'ın inanç esaslarından olan Allah'a, kitaplara, peygamberlere, kıyamet gününe, ölüm sonrası dirilmeye ve hesaba imân gibi konular işlenmektedir. Bununla birlikte, ana konusu, öldükten sonra dirilmedir. Bu hususta Hz. Peygamberle mücadele eden müşrikler, O'nu yalanlamak için bunu bir vesile olarak görmüşlerdir. Başlangıcında Allah Rasulü'nin en büyük mucizesi Kur'ân'ın etrafında oluşabilecek kuşku ve şüpheleri bertaraf eden Sûre, hesap günü, o günde Allah'ın müttaki müminlere hazırladığı ebedî cennet ve nimetler ile günahkârlar için hazırlanan cehennem, oradaki azap ve cezayı anlatarak sona ermektedir.²⁰

4. Rivâyetlerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi

Bu bölümde sûrenin tefsirinde müracaat edilen rivâyetlerin tespit, tahrîc ve değerlendirmesine yer verilecektir. Bu bağlamda önce tefsiri yapılan ayetin meâli, sonra ise rivâyetin isnad ve metni tercümesiyle birlikte verilecektir. Rivâyetler, önce müellifin hadise dair iki eseri *Şerhu's-sünne* ile *Mesâbih*'den, daha sonra temel hadis eserlerinden araştırılarak tespit edilecektir. Son olarak ise gerek metin gerekse sened bakımından muhaddis ve muhakkiklerin kanaatlerinden yola çıkarak rivâyetlerin sıhhat durumu belirlenmeye gayret edilecektir.

“Semâdan arza kadar tüm işleri O yönetir. Ardından bu işler, müddeti hesabınıza göre bin yıl olan bir günde O'na yükselir.” (Secde 32/5)

1. Rivâyet

Bu konuda gelen hadiste şöyle buyrulur: “O gün, mü'min kimseye ise dünyada kılmış olduğu farz bir namazın süresi kadar gelecektir.”²¹

Müellif, isnatsız naklettiği bu rivâyeti, *Mesâbihu's-sünne*'ye almamış, *Şerhu's-sünne*'de isnadıyla birlikte zikretmiştir.²²

Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855), rivâyeti eserinde şu şekilde nakletmiştir: “Nefsim elinde olana yemin olsun ki o gün mü'min kimseye dünyada kılmış olduğu farz bir namazından dahi süresi kısa gelecektir.”

¹⁶ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., (en-Nemr tahkiki) 1/34.

¹⁷ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 1/38.

¹⁸ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 1/34, 38.

¹⁹ *Kur'an Yolu*, 4/346.

²⁰ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsir* (Kahire: Dâru's-Sâbûnî, ts.), 2/460.

²¹ Beğavî Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Meâlimü't-tenzîl*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru l-Hyâi't-Türâsi'l-Arabi, ts.), 6/300.

²² Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 15/129.

Müsned'in muhakkiki Şuayb Arnavut, rivayetle ilgili olarak: "Bunun senedinde Abdullah b. Lehiâ (öl. 174/790) vardır. Onun ezberi kötüdür²³ demiştir.

Beğavî'nin, tefsirini kaleme alırken sıkça müracaat ettiği Sa'lebî (öl. 427/1035) de mezkûr rivâyeti aynı şekilde tefsirine almıştır.²⁴

Heysemî, (öl. 807/1405) aynı manaya gelmekle birlikte farklı lafızlarla naklettiği bu rivâyetin senedinde (ismini zikretmeksizin) *zayıf* bir râvi olduğunu belirtmiş ve *hasen* olarak nitelemiştir.²⁵

Meâlimü't-tenzîl'in bir diğer nüshasını tahkik eden Muhammed Abdullah en-Nemr, Derrâc'ın (öl. 421/1030) Ebû'l-Heysem'den (r.a.) aktardığı söz konusu rivayetin *zayıf* olduğunu söylemiştir.²⁶

İsnatta yer alan Derrâc Ebu's-Semh sebebiyle bazı âlimlerin hadis hakkındaki yaptıkları sıhhat değerlendirmelerine istinaden bu rivâyetin *zayıf* olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim önemli muhakkiklerin de bu yönde kanaat izhar etmeleri bu tercihin sebeplerinden biridir.

"Korkarak ve ümit ederek rablerine dua etmek için vücutları yataktan uzak kalır, onlara verdiğimiz rızıktan da harcarlar." (Secde 32/16)

Beğavî, ayette geçen "المضاجع" kelimesini kısaca açıkladıktan sonra, ayetle kimlerin kastedildiği hususunda ihtilaf edildiğini söyleyerek peş peşe şu iki rivayeti nakleder:

2. Rivâyet

Enes (r.a.) der ki: "Bu ayet biz Ensâr hakkında indi. Biz akşam namazını kılardık. Evlerimize dönmeden de Rasûlullah (s.a.s.) ile beraber yatsı namazını kılardık."²⁷

Beğavî'nin hadise dair her iki eserinde de nakletmediği bu rivayeti muteber kaynaklarda da tespit edemedik.

Sa'lebî, *Meâlimü't-tenzîl*'in kaynağı durumundaki *el-Keşf*'inde rivâyeti aynı lafızlarla nakletmiştir.²⁸

Muhakkik Abdürrezzâk el-Mehdî, Vâhidî'nin (öl. 468/1076) bu hadisi İsmail b. İsa ← Müseyyib b. Vâdih ← Saîd ← Katâde ← Enes b. Mâlik senediyle naklettiğini belirtmiştir.²⁹ Rivayete Süyûtî (öl. 911/1505) de tefsirinde yer vermiştir.³⁰

el-Mehdî, Vâhidî'nin naklindeki senedde bulunan el-Müseyyib'in *zayıf* bir râvi olduğundan dolayı, bu isnadın *zayıf* olduğunu söylemiştir.³¹

İlgili rivayeti müellifin hadisle ilgili iki eserine almaması, muteber hadis kaynaklarında tespit edilememesi ve isnadında *zayıf* bir râvi bulunmasından dolayı bu rivâyetin de *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

3. Rivâyet

Enes b. Mâlik şöyle demiştir. "Bu ayet, Rasûlullah'ın (s.a.s.) ashabından bazıları hakkında nâzil olmuştur. Onlar akşam namazını kılıp (bekler ve vakti gelince de bir yere ayrılmaksızın) yatsı namazını kılardı".³²

Beğavî senedsiz naklettiği bu rivâyeti *Mesâbihu's-sünne* ve *Şerhu's-sünne* 'ye almamıştır.

²³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: y.y., 1405/1985), 3/75.

²⁴ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nîsâbü'rî Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1422), 7/327.

²⁵ Ebû'l-Hasen Nûrüdîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414), 10/337.

²⁶ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., (en-Nemr tahkiki) 5/300.

²⁷ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/303.

²⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 7/331.

²⁹ Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, thk. İsmâ b. Abdulmuhsin el-Humeydân (Demmâm: Dâru'l-İslah, 1416), 404.

³⁰ Ebû'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî Süyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1454), 11/687.

³¹ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 3/597.

³² Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/303.

Ebû Dâvûd (öl. 275/889)³³ ve Beyhakî (öl. 458/1066)³⁴ bu rivâyeti senediyle birlikte ve aynı manaya gelen farklı lafızlarla nakletmiştir

Vâhidî'nin senedsiz naklettiği³⁵ rivayeti Taberî, tefsirinde Muhammed b. Halef ← Yezîd b. Hayyân ← Hâris b. Vecîh er-Râsibî ← Mâlik b. Dînâr ← Enes b. Mâlik isnadıyla fakat aynı manaya gelen küçük lafız farklılıklarıyla nakletmiştir.³⁶

el-Mehdî, bu rivâyetin *zayıf* olduğunu ifade etmiştir. O ayrıca, İbn Adî'nin (öl. 365/976) de bu hadisi tahrîc ettiğini ve senette bulunan Hâris b. Vecîh er-Râsibî'nin Nesâî'den (öl. 303/915) nakille *zayıf* bir râvi olduğunu ifade etmiştir.³⁷

Hakkında yapılan değerlendirmeler göz önüne alındığında bu rivâyetin *zayıf* olduğunu söyleyebiliriz.

4. Rivâyet

Beğavî, ayette kastedilen kimselerle ilgili olarak bir başka görüşü daha zikrederek şöyle der: Atâ der ki, “onlar yatsı namazını vaktin ahirinde kılmadan uyumayan kimselerdir.” Ebu'd-Derdâ, Ebû Zer ve Ubâde b. es-Sâmit (r.a.) ise, şöyle demişlerdir: “Onlar, yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılan kimselerdir.” Bundan sonra Beğavî aşağıda gelen 8 rivayeti peş peşe nakleder.

Nebî'den (s.a.s.) bize nakledildiğine göre, o şöyle buyurmuştur: **“Yatsı namazını cemaatle kılan kişi, gecenin yarısını, sabah namazını cemaatle kılan kişi ise, gecenin tamamını ihyâ etmiş gibi sevap alır.”**³⁸

Beğavî, bu rivayeti *Mesâbihu's-sünne*'de³⁹ farklı lafızlarla, *Şerhu's-sünne*'de ise senediyle birlikte zikretmiş ve *sahih* olduğunu söylemiştir.⁴⁰

Müslim (öl. 261/875) bu rivâyeti “الفجر” kelimesi yerine “الصبح” kelimesini kullanarak senediyle birlikte,⁴¹ Ebû Dâvûd ise lafız farklılığıyla rivâyet etmiştir.⁴² Şuayb Arnavut, isnadının *sahih* olduğunu söylemiştir.⁴³ Tirmizî (öl. 279/892)⁴⁴, Ahmed b. Hanbel⁴⁵ ve Beyhakî⁴⁶ aynı manaya gelen farklı lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

Muhakkik Şuayb Arnavut, *Müsned*'de yer alan bu hadisin râvilerinin güvenilir, Müslim'in şartlarına göre isnadının *sahih* olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷

Birkaç farklı lafız ile hadis kitaplarında geçen bu rivâyete, Müslim'in şartlarına uyduğu ve tenkid edilmediği için *sahih*tir diyebiliriz.

5. Rivâyet

Ebû Hüreyre'nin aktardığına göre Hz. Peygamber: “İnsanlar ezan okumanın ve cemaatle namaz kılarken imamın arkasındaki safta namaz kılmanın ecrini bilselerdi, bunun için kura çekmek gerekirse, kura

³³ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabelli (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), “Salât”, 310.

³⁴ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî Beyhakî - Muhammed Abdülkadir Ata, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 3/29.

³⁵ Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, 684.

³⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî Taberî, *Câmiu'l-beyân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1422), 20/179.

³⁷ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 3/597.

³⁸ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/304.

³⁹ Beğavî Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Mesâbihu's-sünne*, thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlî vd. (Beyrut: Dâru'l-Ma'rifeti li't-Tibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 1407), 1/265.

⁴⁰ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 2/231.

⁴¹ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374), “Mesâcid”, 260.

⁴² Ebû Dâvûd, “Salât”, 48.

⁴³ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 1/417.

⁴⁴ Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre (Yezîd). Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), “Salât”, 51.

⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/468, 469.

⁴⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/679, 3/89.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/468, 469.

çekerlerdi. Namaza erken gelmenin faziletini bilselerdi, aralarında yarış yaparlardı. Şayet yatsı ve sabah namazının sevabını bilmiş olsalardı, emekleyerek de olsa bu iki namaza iştirak ederlerdi” buyurmuştur.⁴⁸

Beğavî, Ebu'l Hasen es-Serahsî'den *merfû*' olarak naklettiği bu rivâyeti hadise dair her iki eserinde de zikretmiştir.⁴⁹

Buhârî (öl. 256/870)⁵⁰ ve Müslim'in⁵¹ farklı tariklerle tahrîc ettiği rivâyeti, Nesâî,⁵² Mâlik b. Enes (öl. 179/795)⁵³, Ahmed b. Hanbel⁵⁴ ve benzer lafızlarla Beyhakî de eserlerinde zikretmiştir.⁵⁵

Sa'lebî, bu rivâyete eserinde yer vermemiştir.

Muhakkik Arnavut rivâyetin *sahih* olduğunu belirtmiştir.⁵⁶

Rivâyet, *müttefekun aleyh* olması sebebiyle *sahihtir*.

6. Rivâyet

Beğavî, bu ayette kastedilen ibadetin ne olduğu hususunda en meşhur görüşün “gece namazı” olduğuna işaret ettikten sonra bu görüş sahiplerinin Hasan (el-Basrî), Mücâhid, Mâlik (b. Enes), Evzâî ve bir grup alim olduğunu söyler ve bununla ilgili olarak aşağıdaki rivayetleri nakleder:

Muâz b. Cebel diyor ki:

“Allah rasûlü (s.a.s.) ile bir yolculuk esnasında onun yakınındaydım: Yâ Rasûlallâh! dedim. Beni ateşten uzaklaştırıp Cennete koyacak bir amel öğrettirmisiniz. Bu talep üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: ‘Allah'ın kolaylaştırdığı kimseler için kolay olan büyük bir soru sordun bana. Şöyle ki: Allah'a kulluğu yapar ona şirk koşmazsın, namazını ikâme eder, malının zekâtını verir, Ramazan orucu tutar, hac vazifeni ifa edersin.’ Ardından şöyle ifade etti: ‘Hayra götüren yolları göstereyim mi? Oruç bir kalkandır. Sadaka; ateşi söndüren su gibi günahları eritir. Gece vakti kılınan namaz da hayrın yollarındandır.’ Muâz (r.a.) dedi ki: Ardından, Allah Râsûlü (s.a.s.); ‘Onlar yataklarından kalkarak korkarak ve ümit ederek Rablerine dua edenlerdir.’ ve ‘Amellerine mükâfat olarak onlara hangi sevincin sürpriz olacağını kimse bilemez.’ âyetlerini okudu ve şöyle devam etti: ‘İşin başını, direğini ve zirvesini haber vereyim mi?’ Ben de ‘Evet, Ey Allah'ın elçisi! Dedim’ . Buyurdular ki: ‘Bütün işin başı İslâm'dır. Direği namaz, en üst noktasında ise cihad vardır.’ Sonra şöyle devam etti: ‘Tüm bunların en önemli noktasını bildireyim mi?’ “Ben de ‘Evet Ey Allah'ın Peygamberi! Dedim’. Allah Rasûlü dilini tutarak: ‘Şuna hâkim ol’ buyurdu. Ben de ‘Yâ Rasûlallâh! Bizler konuştuklarımızın hesabını verecek miyiz?’ Dedim. Şöyle buyurdu: ‘Annen hasretine yansın Ey Muâz! İnsanları yüzükoyun ve burunları yerde süründürerek cehenneme götüren sebep dilleridir.’”⁵⁷

Müellif, hocası Ahmed b. Abdullah es-Sâlihî'den merfûan zikrettiği bu rivâyeti *Mesâbîhu's-sünne* 'de *taktî* yaparak,⁵⁸ *Şerhu 's-sünne* 'de ise farklı bir tarikle zikretmiştir.⁵⁹

⁴⁸ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/304.

⁴⁹ Beğavî, *Mesâbîhu's-sünne*, 1/265; a.mlf. *Şerhu's-sünne*, 2/230.

⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Ezân”, 9.

⁵¹ Müslim, “Salât”, 129.

⁵² Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali. Nesâî - Hasan Abdü'l-mün'im eş-Şelbî, *es-Sünen* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421), “Mevâkîf”, 22.

⁵³ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvaṭṭa* ' , thk. Abdüllatif Abdülvehhâb (Kahire, 1382), “Salât”, 3.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/460.

⁵⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/629.

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/460.

⁵⁷ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/304.

⁵⁸ Beğavî, *Mesâbîhu's-sünne*, 1/122.

⁵⁹ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 1/25.

Tirmizî, bu rivayeti hocası İbn Ebî Ömer vasıtasıyla Muâz b. Cebel'den nakletmiş ve *hasen sahîh* olarak nitelmiştir.⁶⁰ Rivayeti İbn Mâce (öl. 273/887)⁶¹ ve Ahmed b. Hanbel⁶² de aynı sened ve metinle nakletmiştir. Muhakkik Şuayb Arnavut, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde naklettiği tarikin *sahîh* olduğunu, *Sünen*'deki senedde ise kopukluk olduğunu söylemiştir.⁶³

el-Hâkim en-Nisâbüri (öl. 405/1014) ise rivâyeti farklı tarik ve lafızlarla nakletmiş ve Şeyhayn'ın kriterlerine göre *sahîh* olduğunu ifade etmiş, Zehebî de kendisine uymuştur.⁶⁴

Sa'lebî rivâyeti eserinde aynı lafızlarla nakletmiştir.⁶⁵

Yapılan değerlendirmeler çerçevesinde bu hadisin *sahîh* olduğunu söyleyebiliriz.

7. Rivâyet

Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a.), Allah Rasûlünün (s.a.s.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Gece namazını aksatmayın. Çünkü bu namaz sizden önceki sâlih kulların âdetidir. Bu vakitte kılınan namaz Allah'a yaklaştırıp günahlardan korur, kötü fiillere kefarete olur."⁶⁶

Beğavî Ebu'l-Fadl Ziyâd b. Muhammed b. Ziyâd el-Hanefî'den naklettiği bu rivâyeti hem *Mesâbihu's-sünne*'de⁶⁷ hem de *Şerhu's-sünne*'de zikretmiştir.⁶⁸

Tirmizî ise farklı bir tarikle nakletmiştir.⁶⁹

el-Hâkim en-Nisâbüri de rivayeti farklı bir isnadla yine Ebû Ümâme el-Bâhilî'den nakletmiştir. O, ayrıca rivayete Buhârî'nin şartları çerçevesinde *sahîh* olduğunu söylemiş, Zehebî de kendisine *muvâfakât* etmiştir.⁷⁰

Sa'lebî, bu rivâyete eserinde yer vermemiştir.

Beyhakî farklı bir tarikle nakletmiştir.⁷¹

Her ne kadar muhakkik el-Mehdî senedde bulunan Abdullah b. Sâlih'in *zayıf* bir râvi olduğunu söylese de⁷² Hâkim, bu rivayetin Buhârî'nin şartına göre *sahîh* olduğunu söylemiştir. Zehebî (öl. 748/1348) de bu hükümde Hâkim'e uymuştur. İki ismin bu değerlendirmelerinden hareketle bu rivâyetin *sahîh* olduğu söylenebilir. Zira özellikle Zehebî'nin müstedrek üzerine yaptığı değerlendirmelerin önemli olduğu ehlinin malumudur.

8. Rivâyet

İbn Mes'ûd, Allah'ın elçisinin (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Rabbimiz şu iki adama taaccüp etmektedir: Bunlardan biri yatağından kalkıp ailesinden ayrılarak namaza durur." Rabbimiz şöyle buyurur: 'Ey meleklerim kuluma bakın. O benden sevap umduğu ve azabımdan imtina ettiği için çekinerek yatağından kalktı ve ailesinden ayrılıp namaza durdu. Diğer kulum ise benim uğruma arkadaşları ile mücadele ederken mağlup oldular. Kulum savaştan kaçmanın ve devam etmenin nelere sebep olacağını bildi. Benden sevap umduğu ve azabımdan korktuğu için dönüp sonuna kadar savaştı. İşte o zaman, yüce Allah, meleklerine şöyle buyurdu: Kuluma bakın. Nezdindeki sevabı isteyerek ve azabından çekinerek tekrar cihâd etmeye döndü ve kanı akıtılınca kadar savaştı'.⁷³

⁶⁰ Tirmizî, "İmân", 8.

⁶¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414), "Fiten", 12.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/344.

⁶³ İbn Mâce, *es-Sünen*, 5/116. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/344.

⁶⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411), 2/448.

⁶⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 7/331.

⁶⁶ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/305.

⁶⁷ Beğavî, *Mesâbihu's-sünne*, 1/433.

⁶⁸ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 4/34.

⁶⁹ Tirmizî, "Deavât", 101.

⁷⁰ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, 2/707.

⁷¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/629.

⁷² Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., (el-Mehdî tahkiki) 3/599.

⁷³ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/305.

Beğavî, hocası Abdülvâhid b. Ahmed Melihî'dan *merfû* olarak zikrettiği bu rivâyeti aynı lafızla *Mesâbihu's-sünne*⁷⁴ ve *Şerhu's-sünne*'de⁷⁵ nakletmiştir.

Ebû Dâvûd hadisini; “وَرَجُلٌ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَنْهَزَهُ مَعَهُ أَصْحَابُهُ” kısmından sonrasını rivâyet etmiştir.⁷⁶ Ahmed b. Hanbel ise daha farklı bir tarikle nakletmiştir. Muhakkik Şuayb Arnavut, Ebû Dâvûd'un isnadının *sahîh* olduğunu,⁷⁷ Ahmed b. Hanbel'in isnadının ise *hasen* olduğunu söylemiştir. O ayrıca Hâkim'in de bu hadisi rivâyet ettiğini ve isnadını *sahîh* olarak nitelediğini söylemiştir.⁷⁸

Abdürrezzâk el-Mehdî, bu rivâyetin *hasen sahîh* olduğu kanaatindedir. Gerekçesi ise, isnaddaki bazı râvilerin *zayıf* olmasına rağmen bu rivâyeti destekleyen başka tarikler mevcuttur ve bu zayıflığı gidererek *hasen* derecesine çıkarmıştır.⁷⁹

Bu veriler çerçevesinde bizim kanaatimiz de rivâyetin *hasen* olduğu yönündedir.

9. Rivâyet

Ebû Hüreyre, Allah'ın elçisinin (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Ramazan orucundan sonra en efdal oruç Allah Teâla'nın ayı olan Muharrem ayında tutulan oruçtur. Farz namazında sonra kılınan en efdal namaz da gece namazıdır.”⁸⁰

Beğavî, Ebû Osmân ed-Dabbî'den naklettiği bu rivâyeti *Mesâbihu's-sünne*'de⁸¹ aynıyla, *Şerhu's-sünne*'de ise *taktî* yaparak rivâyet etmiştir.⁸²

Muteber kabul edilen dokuz hadis kitabının müelliflerinden olan Müslim,⁸³ Ebû Dâvûd,⁸⁴ Tirmizî⁸⁵ ve Ahmed b. Hanbel⁸⁶ eserlerinde bu rivâyeti nakletmişleridir. Beyhakî ise aynı manaya gelen farklı bir lafızla ve farklı bir tarikle nakletmiştir.⁸⁷

Tirmizî mezkûr rivayeti *hasen sahîh* olarak nitelendirirken,⁸⁸ Şuayb Arnavut, Ebû Dâvûd⁸⁹ ve Ahmed b. Hanbel⁹⁰ tariklerinin *sahîh* olduğunu söylemektedir. el-Mehdî ise isnadın şeyhaynın şartları muvacehesinde *sahîh* olduğunu ifade etmiştir.⁹¹

Rivâyetin, şeyhaynın sıhhat şartlarını taşıması ve tenkid edilmemiş olması onun *sahîh* olduğunu söylememiz için yeterli olacaktır.

10. Rivâyet

Ebû Mâlik el-Eş'arî, Allah'ın elçisinin (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Şüphesiz cennette; kelamı güzel olan, yemek ikram eden ve insanlar uykudayken geceyi namaz ile geçirenler için, içi dışından dışı da içinden görünen odalar vardır.”⁹²

Beğavî *Mesâbihu's-sünne* 'ye almadığı bu rivâyeti *Şerhu's-sünne* 'de⁹³ aynı şekilde nakletmiştir.

⁷⁴ Beğavî, *Mesâbihu's-sünne*, 1/438.

⁷⁵ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 4/44.

⁷⁶ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 37.

⁷⁷ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 4/189.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/61.

⁷⁹ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 3/599.

⁸⁰ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/306.

⁸¹ Beğavî, *Mesâbihu's-sünne*, 2/88.

⁸² Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 6/341.

⁸³ Müslim, “Sıyâm” 202.

⁸⁴ Ebû Dâvûd, “Savm”, 55.

⁸⁵ Tirmizî, “Mevâkîf”, 207.

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/215.

⁸⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/252.

⁸⁸ Tirmizî, “Mevâkîf”, 207.

⁸⁹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 4/96.

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/215.

⁹¹ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., (el-Mehdî tahkiki) 3/600.

⁹² Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/306.

⁹³ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 4/41.

Rivâyeti, Ahmed b. Hanbel,⁹⁴ Taberânî (öl. 360/971)⁹⁵, Hâkim⁹⁶ ve Beyhakî de nakletmiştir.⁹⁷

Sa‘lebî, eserinde bu rivâyete yer vermemiştir.

el-Hâkim, bu hadisin şeyhaynın şartlarına göre *sahîh* olduğunu ifade etmiştir. Aynı hükmü Zehebî de teyit etmiştir.⁹⁸ Dolayısıyla biz de rivayetin *sahîh* olduğunu söyleyebiliriz.

11. Rivâyet

Ebû Hureyre (r.a.) Allah Rasûlü’nün (s.a.s.): “Şüphesiz kardeşiniz haktan gayrı kelâm etmez” buyurduğunu haber vermiştir. (Râvi dedi ki): Allah Rasûlü (s.a.s.) “*kardeşiniz*” sözüyle Abdullah İbn Revâha’yı kastetmektedir. O der ki:

Tan yeri ağarıp fecir yükseldiği vakit,
Rasûlullah kitabını okuyarak aramızda,
O bize delâletin ardından doğru yolu gösterdi,
Kalplerimiz ona tereddütsüz inandı,
Onun söylediği her şey gerçekleşecektir.
Kâfirlere yatakları ağırlık verdiği anda,
O yatağının kenarında uyanık sabahlıyordu.⁹⁹

Müellif, bu rivâyeti hadise dair her iki eserine de almamıştır.

Buhârî,¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel,¹⁰¹ Taberânî¹⁰² ve Beyhakî¹⁰³ ise farklı bir senedle nakletmişlerdir.

Şuayb Arnavut¹⁰⁴ ve Abdürrezzâk el-Mehdî¹⁰⁵ bu rivâyetin isnadının *sahîh* olduğunu ifade etmiş, Şuayb Arnavut ayrıca râvilerin Buhârî ile Müslim’in şartlarına göre *sika* olduğunu belirtmiştir.

Mezkûr rivayet hakkında serdedilen görüşler doğrultusunda *sahîh* olduğu ifade edilebilir.

Tahrîcini yaptığımız bu rivâyetle birlikte müellif, 16. ayetin tefsirinde 10 rivayet nakletmiş oldu. Beğavî bu ayeti zikrettikten sonra, ilk olarak ayette geçen “المضاجع” ifadesini açıklamış, daha sonra “*vücutları yatak görmez*” şeklinde ifade edilenlerin kimler olduğu hususunda ihtilaf edildiğini belirterek bu konuda ileri sürülen ilk görüşle ilgili 2, ikinci görüşle ilgili de peş peşe 8 rivayet nakletmiştir.

“*Amellerine mükâfat olarak onlara hangi sevincin sürpriz olacağını kimse bilemez.*” (Secde 32/17)

12. Rivâyet

Ebu Hüreyre’den (r.a.) nakledildiğine göre bir kudsî hadiste Nebî (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ: Ben iyi kullarıma cennette hiçbir gözün görmediği hiçbir kulağın duymadığı ve hiç kimsenin hayal edemediği nimetler hazırladım.” buyurdu. Akabinde Allah Rasûlü (s.a.s.) şu âyeti okudu: “*Amellerine mükâfat olarak onlara hangi sevincin sürpriz olacağını kimse bilemez.*”¹⁰⁶

Beğavî hocası Abdülvâhid el-Melihi’den aldığı bu rivâyeti *Mesâbihu’s-sünne*’de nakletmiş ve *müttefekun aleyh* olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷ *Şerhu’s-sünne*’de ise senediyle birlikte nakletmiştir.¹⁰⁸

⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 37/539.

⁹⁵ Ebû’l-Kâsım Müsnidü’l-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdilmecid es-Selef (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1415), 3/301.

⁹⁶ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, 1/153.

⁹⁷ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 3/252.

⁹⁸ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, 1/153.

⁹⁹ Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, ts., 6/306.

¹⁰⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu‘fî el-Buhârî, *el-Câmi‘u’l-müsnedü’s-şâhihu’l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmihî* (İstanbul: Çağrı, 1992), “Teheccüd”, 21.

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/13.

¹⁰² Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir*, 13/185.

¹⁰³ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/405.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/13.

¹⁰⁵ Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, ts., (el-Mehdî tahkiki) 3/600.

¹⁰⁶ Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, ts., 6/307.

¹⁰⁷ Beğavî, *Mesâbihu’s-sünne*, 3/555.

¹⁰⁸ Beğavî, *Şerhu’s-sünne*, 15/208.

Rivayeti Buhârî,¹⁰⁹ Müslim,¹¹⁰ İbn Mâce,¹¹¹ Tirmizî¹¹² ve Ahmed b. Hanbel¹¹³ farklı bir senedle rivâyet etmiş, Tirmizî *hasen sahîh* olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴

Sa‘lebî, bu rivâyete yer vermemiştir.

Muhakkik Şuayb Arnavut, bu rivâyetin senedinin şeyhayn’ın kriterlerine göre *sahîh* olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁵

Abdürrezzâk el-Mehdî, bu rivâyetin isnadının *sahîh* olduğunu söylemiştir.¹¹⁶

Rivâyet *müttefekun aleyh* olduğu için *sahîhtir*.

“Andolsun biz Mûsâ’ya kitabı vermiştik; ona kavuşma hakkında şüphelen olmasın ve biz onu Ben-i İsrâîl’e rehber kılmıştık.” (Secde 32/23)

13. Rivâyet

İbn Abbas'tan (r.a) nakledildiğine göre, Nebi şöyle buyurmuştur:

“Geceleyin yürütüldüğümde [İsrâ gecesinde] ben Hz. Mûsâ’yı siması esmer, boyu uzun, saçı kıvrıkcık bir surette gördüm. Mûsâ (a.s) Şenüeli bir şahıs gibiydi. Hz. Îsâ’yı da gördüm ne uzundu nede kısaydı, orta boylu, teni kırmızı ile beyaza çalıyordu. Başı salıverilmiş düz saçlı biriydi. Allah’ın bana müşâhede ettirdiği acaip bazı şeyler içinde cehennem bekçisi Mâlik ile Deccâl’i de gördüm. Ey Allah’ın mü’min kulu! Peygamber’in Mûsâ’ya kavuşmasından şüphe içerisinde olma.”¹¹⁷

Beğavî, İbn Abbas kanalıyla gelen bu rivâyete her iki hadis kitabında da yer vermemiştir.

Buhârî,¹¹⁸ Müslim¹¹⁹ ve Ahmed b. Hanbel,¹²⁰ ve Taberânî¹²¹ bu rivâyeti nakletmiştir.

Şuayb Arnavut, Şeyhayn’ın sıhhat şartlarına uyduğunu belirtmiştir.¹²²

Buhârî ve Müslim’in sıhhat şartlarını taşıması yani *müttefekun aleyh* olması sebebiyle *sahîhtir*.

14. Rivâyet

Enes’in (r.a.) rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.s.): “Ben gece vakti semâ’ya doğru yürütüldüğümde [İsrâ gecesinde] Mûsâ’yı gördüm, kabrinde namaz kılıyordu” buyurmuştur.¹²³

Beğavî hocası Ebû Salih Ahmed b. Abdülmelik el-Müezzîn’den naklettiği bu hadisi aynı isnad ve metinle *Şerhu’s-Sünne*’sinde de tahrir etmiştir.¹²⁴

Müslim¹²⁵ ve Nesâî¹²⁶ bu rivâyete eserlerinde yer vermiştir.

İbn Hibbân (öl. 354/965) tefsirde yer alan rivâyetin aynısını nakletmiştir. Muhakkik Şuayb Arnavut, bu rivâyetteki isnadın Buhârî’nin şartlarına göre *sahîh* olduğunu belirtmiştir.¹²⁷

Sa‘lebî bu rivâyete yer vermemiştir.

¹⁰⁹ Buhârî, “Tefsir”, 65.

¹¹⁰ Müslim, “Cennet”, 51.

¹¹¹ İbn Mâce, “Zühd”, 39.

¹¹² Tirmizî, “Tefsir”, 33.

¹¹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/407.

¹¹⁴ Tirmizî, “Tefsir”, 33.

¹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/407.

¹¹⁶ Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, ts., (el-Mehdî tahkiki) 3/602.

¹¹⁷ Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, ts., 6/308.

¹¹⁸ Buhârî, “Bed’ül-Halk”, 7.

¹¹⁹ Müslim, “İmân”, 266.

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/77.

¹²¹ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 12/157.

¹²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/77.

¹²³ Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, ts., 3/433.

¹²⁴ Beğavî, *Şerhu’s-sünne*, 13/351.

¹²⁵ Müslim, “Fedâil”, 2375.

¹²⁶ Nesâî, “Kıyâmü’l-Leyl”, 60.

¹²⁷ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sahîh*, thk. Şuayb el-Arnaut (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1414), 6/480.

el-Mehdî: Hadisin aslının *sahîh* ve metninin *mahfûz* olduğunu belirtmiş sadece bu senedde Muhammed b. Yûnus'un hocası Ömer b. Habîb el-Kâdî'nin *zayıf* bir râvî olduğunu ifade etmiştir.¹²⁸

Rivâyetin güvenilir hadis eserlerinde nakledilmesi ve olumsuz bir değerlendirme olmaması bizde *sahîh* olduğu kanaatini oluşturmuştur.

“Artık onlardan yüz çevir ve bekle. Zaten onlar da bekliyorlar.” (Secde 32/30)

15. Rivâyet

Ebû Hüreyre'den (r.a.) demiştir ki: “Nebî (s.a.s.) cuma günü sabah namazında Secde ve İnsan sûrelerini tilavet ederdi.”¹²⁹

Beğavî, *Mesâbih*'e almadığı bu rivâyeti *Şerhu's-sünne*'de nakletmiştir.¹³⁰

Buhârî,¹³¹ Müslim,¹³² Tirmizî¹³³ ve Taberânî de¹³⁴ nakletmiştir.

Tirmizî bu rivâyete *hasen sahîh* hükmünü verirken¹³⁵ Beğavî sıhhati konusunda ittifak olduğunu söylemiştir.¹³⁶

Rivâyet *müttefekun aleyh* olduğu için *sahîhtir*.

16. Rivâyet

Câbir (r.a.) şöyle demiştir: “Nebî (s.a.s.) Mülk ve Secde sûrelerini okumadan yatmazdı.”¹³⁷

Müellif, *merfû*' olarak tahrîc ettiği bu rivayeti hem *Şerhu's-sünne*'de¹³⁸ hem de *Mesâbih'te*¹³⁹ nakletmiştir.

Tirmizî, Hişâm b. Yûnus el-Kûfî ← el-Muhâribî ← Leys ← Ebû Zübeyr ← Câbir isnadıyla aktarmış ancak sıhhat değerlendirmesinde bulunmamıştır.¹⁴⁰

Dârimî (öl. 255/869) *Sünen*'inde bu rivâyeti nakletmiştir. Onun muhakkiki Hüseyin Selim Esed, bu isnadı Leys'den dolayı *zayıf* saymıştır.¹⁴¹

Ahmed b. Hanbel ise bu rivâyeti Esved b. Âmir ← Hasan b. Sâlih ← Leys ← Câbir isnadıyla nakletmiştir.¹⁴²

Hâkim, bu rivâyeti *Müstedrek*'inde naklederek “Müslim'in şartlarına göre *sahîh*” olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Hâkim, Leys'in Ebû Zübeyr'den naklettiği bu rivâyeti Buhârî ve Müslim uygun bulmadığı için kitaplarına almadığını ifade etmiştir.¹⁴³

Elbânî ise bu rivâyet için *sahîh* demiştir.¹⁴⁴

Şuayb Arnavut hadisin *sahîh* olduğu senedde bulunan Leys'den dolayı isnadının *zayıf* olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

Ortaya koyulan tespitleri göz önünde bulundurduğumuzda münekkitt muhaddislerin zayıflığı konusunda ittifak ettikleri râviden dolayı bu rivâyetin *zayıf* olduğunu söyleyebiliriz.

¹²⁸ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 3/603.

¹²⁹ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/310.

¹³⁰ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 3/81.

¹³¹ Buhârî, “Cum'a”, 10.

¹³² Müslim, “Cum'a”, 880.

¹³³ Tirmizî, “Cum'a”, 4.

¹³⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 12/47.

¹³⁵ Tirmizî, *es-Sünen*, 1/525.

¹³⁶ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 3/81.

¹³⁷ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, ts., 6/310.

¹³⁸ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 4/472.

¹³⁹ Beğavî, *Mesâbihu's-sünne*, 2/123.

¹⁴⁰ Tirmizî, “Fedâilü'l-Kur'an”, 9.

¹⁴¹ Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1421), “Fedâilü'l-Kur'an”, 23.

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/26.

¹⁴³ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 2/446.

¹⁴⁴ Tirmizî, “Fedâilü'l-Kur'an”, 9.

¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/26.

Sonuç

Beğavî'nin Secde Sûresi'nin tefsirindeki rivâyet kullanımıyla ilgili yaptığımız bu çalışmayla elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde zikredebiliriz:

1. Müellif, Secde Sûresi'ni tefsir ederken 16 rivâyet nakletmiştir.
2. Secde Sûresi'nin faziletine dair herhangi bir nakilde bulunmamış, sadece sûrenin Mekki olduğunu belirtmekle yetinmiştir.
3. Beğavî, 30 ayetten oluşan Secde Sûresi'nin sadece 5 ayetini tefsir ederken hadise başvurmıştır. Diğer ayetlerin muhteviyatlarına muvâfık Allah Rasûlünden çok sayıda hadis vârid olmasına rağmen onlara müracaat etmemiştir. Bu konuda kendisinin herhangi bir beyanının olmaması, bizim bir kanaat ortaya koymamıza izin vermemektedir.
4. Nakledilen 16 rivâyetin 3'ü *müttefekun aleyh* olmak üzere 10'u *sahih*, 2'si *hasen*, 4'ü ise *zayıf*. Bir başka ifadeyle, nakledilen 16 rivâyetin 12'si *makbûl* kabul edilen rivâyetlerdir. Geri kalan 4 *zayıf* rivâyetin *merdûd* addedilmesi ise, faziletli amellerde delil olarak kullanılabileceğinden, tefsirin değerini azaltmayacaktır.
5. Müellif, Secde Sûresinin tefsirini yaparken 16. ayette kastedilenlerin kimler olduğu hususunda iki farklı görüş olduğunu ifade ettikten sonra birinci görüşle ilgili 2, ikinci görüşle ilgili peş peşe 10 rivâyet nakletmiş ancak kendi tercihini belirtmemiştir.
6. Beğavî, rivâyetlerin 12'sini isnatlı, 4'ünü ise isnatsız olarak nakletmiştir. Isnatlı olarak naklettiği rivâyetlerin tamamının isnadı kendisine kadar ulaşan rivayetlerden oluşması onun bu konudaki hassasiyetinin ve tefsirinin diğer rivâyet tefsirlerine göre ayrı bir yere sahip olduğunun bir göstergesidir.
7. Rivâyetlerin 4'üne *Şerhu's-sünne*'sinde 8'ine ise *Mesâbihu's-sünne*'sinde yer vermiştir. Geri kalan 4 rivâyet ise her iki eserinde de yer almamaktadır. Her iki eserinde birden yer alan rivayetlerin sayısı ise 8'dir. Bu durum onun tefsirinde ağırlıklı olarak kendi hadis kitaplarındaki hadisleri kullandığının bir göstergesidir.
8. Rivâyetlerin, içerisinde yer aldığı temel hadis kaynakları bakımından dağılımı şöyledir: 16 rivâyetten 15'i *Kütüb'i Tis'a*'da bulunmaktadır. Bunlardan da 5'i Buhârî'de, 7'si Müslim'de, 4'ü Ebû Dâvûd'da, 6'sı Tirmizî'de, 2'si Nesâî'de, 2'si İbn Mâce'de, 1'i Dârimî'de ve 1'i Mâlik b. Enes'in Muvatta'ında, 10'u Ahmed b. Hanbel'de yer almaktadır. Bundan hareketle diyebiliriz ki, Beğavî tefsirinde temel hadis kaynaklarında yer alan rivâyetleri kullanmak hususunda ayrı bir itina göstermiştir. Hadisçi kimliğinin bu tavrında belirleyici bir unsur olduğu, rivayet seçkisinin mezkûr özelliğinden kaynaklandığı ifade edilebilir.
9. Beğavî'nin bu sûrede yararlandığı 16 rivâyetten sadece 4 tanesinin, tefsirinin temel kaynağı olduğu iddia edilen Sa'lebî'nin *el-Keşf*'inde yer alması, en azından bu sûre bazında ve rivâyetler çerçevesinde bu iddiayı doğrulamamaktadır. Nitekim böylesi bir iddianın doğrulanabilmesi için iki tefsir kitabının mukayeseli olarak müstakil bir ilmi çalışmaya konu edilmesi daha isabetli olacaktır. Bununla birlikte çalışma konusunu oluşturan secde sûresi özelinde böyle bir durumun görülmediğini ifade etmek icap etmektedir.
10. Sûrede yer alan rivâyetlerin senedinin müntehâsı bakımından 1'inin kudsî, 15'inin merfû olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız.
11. Beğavî'nin bu sûrenin tefsirinde kendisinden en fazla hadis naklettiği hocalarının başında 6 rivâyetle Abdülvâhid b. Ahmed el-Melîhî gelmektedir. Onu 2 rivâyetle Ahmed b. Abdullah es-Sâlihî takip etmektedir.
12. Beğavî'nin, *Meâlimü't-tenzîl*'inin tamamında rivâyet kullanımıyla ilgili daha detaylı ve daha isabetli tespit ve görüşler ortaya koyabilmek için her bir sûre ile ilgili makale ve tez çalışmalarının yapılmasının gerekliliği ortadadır. Zira böylesi çalışmalar yapılmadığı sürece hakkında verilecek hükümler parçacı olmaktan öteye geçemeyecektir.

İntihal Taraması Plagiarism Detection	Bu makale intihal taramasından geçirildi/ <i>This paper was checked for plagiarism</i>
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Etik Komite Onayı Ethical Approval	Fırat Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığının ... tarihli ... sayılı kararıyla gerekli etik izinler alınmıştır. Ayrıca, çalışmada Helsinki Bildirgesi'ndeki araştırma ilkele- rine bağlı kalınmıştır. <i>An application for ethical approval was made to Fırat University Ethics Committee and the necessary ethical permissions were obtained with the decision numbered dated ...2022. In addition, the study adhered to the research principles of the Declaration of Helsinki.</i>
Yazar Katkıları Author Contributions	Çalışmanın Tasarlanması Design of Study: ME (%70), MB (%30) Veri Toplanması Data Acquisition: ME (%70), MB (%30) Veri Analizi Data Analysis: ME (%80), MB (%20) Makalenin Yazımı Writing up: ME (%70), MB (%30) Makale Gönderimi ve Revizyonu Submission and Revision: ME (%80), MB (%20)
Finansman Grant Support	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support.</i>
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors have no conflict of interest to declare</i>
Açık Erişim Lisansı Open Access License	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. <i>This work is licensed under Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License</i>
Telif Hakkı Copyright	Yazar(lar) Author (s): Musa Erkaya – Mustafa Beyaz

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcîr Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.
- Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *Mirkâtü'l-mefâtîh Şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1. Basım, 1422.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Meâlimü't-tenzîl*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. 8 Cilt. Riyad: Dâru't-tayyibe li'n-neşr ve't-tevzî', ts.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Mesâbihu's-sünne*. thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlı vd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifeti li't-Tıbâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 1. Basım, 1407.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Şerhu's-sünne*. thk. Şuayb el-Arnaut - Muhammed Züheyr eş-Sâviş. 15 Cilt. Beyrut, Dimeşk: Mektebü'l-islâmî, 1403.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. 25 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-şahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı, 2. Basım, 1992.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-. *el-Câmi'u's-sahih*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1421.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabelli. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyeye, 1430.
- Eroğlu, Ali. "*Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*". Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-. *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1411.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâi'z-zamân*. thk. İhsan Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sader, 1317.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sahih*. thk. Şuayb el-Arnaut. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaut. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1414.
- Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. çev. Hayreddin Karaman vd. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta'*. thk. Abdüllatif Abdülvehhâb. Kahire, 1382.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali. - Hasan Abdü'l-mün'im eş-Şelbî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1421.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*. 3 Cilt. Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 10. Basım, ts.

- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nisâbü'rî. *el-Keşf ve 'l-beyân 'an tefsiri 'l-Kur'ân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1422.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdulvehhâb b. Ali b. Abdilkâfî. *Tabakâtü 'ş-Şâfi 'iyyeti 'l-kübrâ*. thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhî ve Abdulfettah Muhammed el-Hulv. Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, 1413.
- Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *ed-Dürrü 'l-mensûr fi 't-tefsîr bi 'l-me'sûr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1454.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *el-Mu'cemü 'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selef. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 2. Basım, 1415.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmiu 'l-beyân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî. Kahire: Dâru Hicr, 1422.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *es-Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî. *Esbâbü 'n-nüzûl*. Mekke: Dâru'l-Bez, 2. Basım, 1388.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimâşkî. *Tezkiratü 'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.